

Державна політика розвитку кластерів малого бізнесу

Олег Н. Біннатов 1*

¹ Прикарпатський університет імені Василя Стефаника (Україна). Аспірант кафедри публічного управління та адміністрування.

* Автор-кореспондент, e-mail: olegbinnatov@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.9.12](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.9.12)

Авторське право

© 2025 автора

Цей твір

ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

Розвиток кластерів малого бізнесу є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності територій та економічної стійкості держави. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення державної політики підтримки суб'єктів малого підприємництва в умовах глобальної конкуренції та трансформацій економічного середовища. Метою дослідження є аналіз теоретико-методологічних основ участі малого бізнесу у кластерних і поляризованих територіальних структурах та визначення механізмів підвищення їх конкурентоспроможності. Дослідження здійснено із застосуванням комплексного підходу, що поєднує аналіз наукових концепцій, систематизацію соціально-економічних показників, узагальнення практичних результатів функціонування кластерів, порівняння національних та міжнародних моделей розвитку кластерних структур. Встановлено нові закономірності щодо інтеграції суб'єктів малого підприємництва у поляризовані територіальні структури та їх впливу на соціально-економічний розвиток територій. Методика дослідження включала теоретичний аналіз і синтез, компаративний підхід, аналітичний метод, системне моделювання та емпіричне узагальнення статистичних даних. В результаті здійснено оцінку ефективності кластеризації, охарактеризовано механізми формування партнерських взаємовідносин, виділено системні ефекти від інтеграції малих підприємств, сформульовано пропозиції щодо державної підтримки кластерних ініціатив та розроблено рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності територій. Узагальнено досвід функціонування українських і європейських кластерів, доведено значення кластерного підходу для стимулювання інновацій, оптимізації ресурсного використання та створення сприятливого інвестиційного середовища. Теоретичне значення дослідження полягає у систематизації понять і механізмів взаємодії малого бізнесу у кластерних структурах, що може бути використано у подальших наукових роботах. Практичне значення визначається можливістю застосування результатів для вдосконалення державної політики розвитку малих підприємств і кластерів. Наукова новизна роботи полягає у виявленні комплексних ефектів кластеризації для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів малого підприємництва та формування ефективних механізмів їх інтеграції в економіку територій. Перспективи подальших досліджень пов'язані з оцінкою довгострокового впливу кластерних стратегій на економічну стабільність та інноваційний розвиток регіонів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

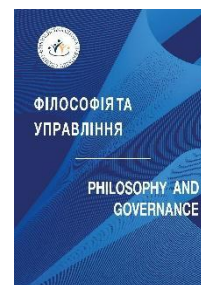
кластери, малий бізнес, конкурентоспроможність, територіальні структури, поляризація, інноваційний розвиток, державна політика, публічне / державне управління, механізм, державне регулювання, державне стимулювання, державно-приватне партнерство, економіка, інвестиційна діяльність, сталий розвиток.

e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

The State Policy for the Development of Small Business Clusters

Oleg Binnatov 1*

¹ Vasyly Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine). Postgraduate Student at the Department of Public Management and Administration.

* **Corresponding Author**, e-mail: olegbinnatov@gmail.com

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.9.12](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.9.12)

Copyright © 2025
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The formation of clusters of small businesses plays an important role in the total enhancement of territorial competitiveness and in enhancing the ability of the state to become economically resilient. This study has obtained relevance due to a current urge to reformulate government policies regarding support for small business entities during times of soaring global competition and dynamic changes within economic environments. Specifically, this study aimed at reviewing theoretical and methodological underpinnings concerning participation by small businesses in cluster and polarized territorial formations; mechanisms intended for boosting their competitiveness were also sought. Conducted through a hybrid method involving scientific notion analysis, an indication systematization for socio-economics, practically applied results generalization pertaining to cluster functioning, as well national as international models' comparisons on cluster development the study found out new regularities concerning how integration between polarised territorial structures with small business entities could affect area' social-economic development. The methods of research included theoretical analysis and synthesis, comparison of the analytical approach with modelling as well as applying factual statistical data to generalize empirically. This study has characterized partnership formation mechanisms, identified systemic effects accruing from small business integration, formed an opinion on the effectiveness of clusterization, and formulated state support for cluster initiatives in addition to giving recommendations on enhancing territorial competitiveness. It generalized Ukrainian and European clusters' experiences while demonstrating the importance of cluster approaches in driving innovations as well as resource optimization toward creating a favourable investment climate. Its value lies theoretically in the systematization of notions and approaches to interactions regarding small businesses within cluster structures for further scientific inquiries. The degree of its practical significance is measured against how applicable the findings are about enhancing state policy relating to the development of small enterprises and clusters. The study novelties lie in the revelation of complex effects of clusterization for raising the competitiveness of small business entities and effective mechanisms of their integration into the territorial economy, which can be developed. Further research should assess the long-term impact that cluster strategies have on economic stability and the innovative development of regions.

KEYWORDS

clusters, small business, competitiveness, territorial structures, polarization, innovative development, public policy, public/state administration, mechanism, state regulation, state incentives, public-private partnership, economy, investment activity, sustainable development.

1. Вступ

У сучасних умовах трансформації національної економіки та зростаючої ролі малого підприємництва питання забезпечення його сталого розвитку набуває особливого значення. Малий бізнес виступає не лише ключовим чинником зайнятості населення та джерелом наповнення місцевих бюджетів, а й важливим елементом інноваційного потенціалу регіонів. Насиченість економічного простору значною кількістю господарюючих суб'єктів малого підприємництва неминує призводити до посилення конкуренції між ними, що актуалізує потребу в ефективних механізмах кооперації, інтеграції та державної підтримки.

За останніми офіційними даними, станом на початок 2025 р. в Україні зареєстровано понад 1,7 млн. фізичних осіб-підприємців, що на 7,5 % більше, ніж роком раніше. Лише у 2023 р. було проведено понад 300 тис. нових реєстрацій ФОП, причому найактивніше бізнес відкривався у сферах роздрібної та оптової торгівлі, інформаційних технологій, надання індивідуальних послуг, харчування та напоїв [10]. Попри воєнні виклики, динаміка зростання підприємницької активності зберігається і в 2024–2025 рр., що свідчить про високу адаптивність малого бізнесу до зовнішніх ризиків та його роль як стабілізуючого елемента економіки [18].

Водночас малий бізнес стикається з низкою структурних обмежень – фрагментарністю ринку, браком інвестиційних ресурсів, складністю виходу на зовнішні ринки, недостатньою інноваційною спроможністю та слабкою інтегрованістю у виробничо-технологічні ланцюги [8, с. 15]. Вищезазначені чинники зумовлюють необхідність пошуку нових організаційно-економічних форм об'єднання підприємств, які сприяли б підвищенню їх конкурентоспроможності. У світовій практиці ефективним механізмом вирішення таких завдань зарекомендували себе бізнес-кластери, що об'єднують підприємства, наукові установи, освітні заклади та органи влади в єдиний простір інноваційної співпраці.

В Україні процес кластеризації лише набирає обертів. Станом на 2025 р. зареєстровано понад 100 індустріальних парків і 12 Європейських цифрових інноваційних центрів (EDIH), які формують передумови для кластерного розвитку малого бізнесу [18]. Проте, попри наявність позитивних ініціатив, на державному рівні все ще бракує цілісної системи стимулювання кластерних об'єднань, комплексного нормативно-правового забезпечення та фінансових інструментів підтримки їх діяльності.

Таким чином, державна політика розвитку кластерів малого бізнесу потребує наукового осмислення як важливий напрям підвищення конкурентоспроможності національної економіки та збалансованого регіонального зростання. Новизна даної теми полягає у необхідності переосмислення ролі кластерів не лише як локальних форм співпраці, а як елемента інституційного середовища, що забезпечує синергію між державою, бізнесом та наукою.

Актуальність дослідження визначається потребою удосконалення стратегічних підходів до формування кластерної політики, розроблення інструментів державної підтримки інноваційних підприємницьких екосистем і створення умов для їх стійкого розвитку в післявоєнний період. Невирішеними залишаються питання ефективної координації між центральними та регіональними органами влади, узгодження економічних інтересів учасників кластерів, а також формування механізмів моніторингу результативності кластерної політики.

2. Огляд літературних джерел

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про зростаюче значення кластерної політики як інструменту розвитку малого бізнесу в умовах глобальної конкуренції. Так, А. Андрейченко підкреслює, що конкурентоспроможність суб'єктів господарювання в аграрному секторі значною мірою залежить від інтеграції підприємств у кластерні структури, що дозволяє ефективніше використовувати ресурси та технології [1, с. 87–98]. Подібні висновки містить дослідження Ю. Мануйловича, який досліджує сутність і трактування поняття конкурентоспроможності підприємства, підкреслюючи роль зовнішніх та внутрішніх факторів у забезпеченні стійкого розвитку бізнесу [6, с. 274–282].

Державна політика розвитку кластерів в Україні за останні роки отримала офіційне закріплення в законодавчих актах та стратегічних документах. Так, Закон України № 2389-IX встановлює правові основи регіональної політики та відновлення територій, що має безпосереднє значення для підтримки кластеризації підприємств [20]. Стратегія розвитку

малого та середнього бізнесу до 2027 року та операційний план на 2024–2027 роки визначають ключові напрямки стимулювання інновацій та створення сприятливого середовища для розвитку кластерів [3].

Разом з тим, дослідження Я. Сидорова підкреслює, що, незважаючи на законодавчу базу, відсутнє системне впровадження інструментів координації між державою та бізнес-спільнотою [15, с. 115–120].

Іншою важливою проблемою є ефективність реалізації кластерних стратегій у регіонах. В. Медвідь та О. Пасічний зазначають, що процес кластеризації малого підприємництва має поляризований характер: окремі територіальні громади демонструють високий рівень інтеграції бізнесу, тоді як інші залишаються ізольованими, що обмежує загальний економічний ефект [8, с. 16]. Підтримку цього спостереження підтверджує аналіз О. Маслигана та Л. Медвідь, які пропонують методичні підходи до управління розвитком туристично-рекреаційних кластерів із урахуванням специфіки регіональних економік [7].

Критичний аналіз зарубіжних джерел демонструє, що розвиток кластерів малого бізнесу є глобальною практикою. Так, OECD у звіті *SME and Entrepreneurship Outlook 2023* відзначає, що державна підтримка кластеризації стимулює інновації, підвищує конкурентоспроможність підприємств і сприяє інтеграції у глобальні виробничі та інноваційні мережі [10]. Досвід США, зокрема ініціатива *Regional Innovation Clusters*, свідчить про ефективність фінансової підтримки та координації національних та регіональних програм для стимулювання розвитку інноваційних кластерів [19].

Попередні дослідження також відзначають важливість застосування інноваційних технологій для прогнозування та управління фінансовим забезпеченням малого бізнесу в умовах кластеризації, що підкреслюють І. Балацький, В. Стрілець та С. Фролов [2]. Водночас методичні підходи до оптимізації кластерного аналізу з використанням сучасних алгоритмів (S. Majhi & S. Biswal, 2018) демонструють потребу у впровадженні інструментів цифрової аналітики для підвищення ефективності кластерної політики [5].

Невирішеною залишається проблема комплексної інтеграції державної політики, регіональної стратегії та інноваційного менеджменту у формуванні кластерів малого бізнесу. Більшість досліджень зосереджені або на національному рівні (А. Андрейченко, Я. Сидоров, Н. Педченко та В. Стрілець [1; 11; 15; 16]), або на окремих міжнародних кейсах (OECD, SBA [10; 19]), що не дозволяє створити цілісну модель адаптивної кластерної політики. Саме цю прогалину і намагається заповнити сучасне дослідження шляхом комплексного аналізу національної політики, практик регіональної кластеризації та інноваційних підходів до управління малим бізнесом.

Отже, питання державної політики розвитку кластерів малого бізнесу є актуальним як для України, так і для міжнародного досвіду. Незважаючи на наявність широкого кола досліджень, відсутні системні моделі, які б поєднували законодавчі ініціативи, регіональні стратегії та інноваційні методи управління, що обґрунтовує новизну і наукову значущість дослідження.

3. Постановка завдання

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі державної політики щодо розвитку кластерів малого бізнесу в Україні з метою визначення ефективних механізмів стимулювання їхньої конкурентоспроможності та інтеграції у національні та міжнародні економічні системи. Дослідження спрямоване на виявлення сучасних підходів, проблем та перспектив формування кластерних структур малого бізнесу, а також оцінку впливу законодавчих та стратегічних ініціатив держави на розвиток підприємницької активності у різних регіонах.

Завдання дослідження:

1. Провести системний аналіз теоретичних підходів до кластеризації малого бізнесу та державної політики у сфері підтримки кластерів.
2. Дослідити національні законодавчі акти, урядові стратегії та регіональні програми розвитку малого бізнесу і кластерів.
3. Виявити ключові проблеми та обмеження у реалізації кластерної політики на регіональному рівні.
4. Проаналізувати зарубіжний досвід стимулювання розвитку кластерів малого бізнесу та визначити можливості його адаптації в Україні.

5. Сформулювати науково-обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності державної політики розвитку кластерів малого бізнесу в Україні.

4. Методи та матеріали

Дослідження теоретико-методологічних основ участі суб'єктів малого підприємництва в поляризованих територіальних структурах та кластерах проводилося із застосуванням комплексного підходу, що поєднує аналіз наукових концепцій, систематизацію соціально-економічних показників та узагальнення практичних результатів функціонування кластерів. Основою методології слугувало визначення ключових понять, таких як «конкурентоспроможність», «поляризована територіальна структура» та «кластер», що дозволило окреслити межі аналізу та встановити критерії оцінки ефективності взаємодії суб'єктів малого бізнесу з різними елементами територіально-господарської системи.

У межах дослідження застосовувався теоретичний аналіз та синтез, що дозволило сформулювати визначення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та кластерів, а також систематизувати наукові підходи до оцінки їхньої ролі у розвитку територій. Компаративний метод забезпечив зіставлення різних моделей поляризованих територіальних структур та механізмів кластеризації вітчизняних і міжнародних практик, що дозволило визначити специфіку функціонування малих підприємств у складі кластерів та їхній вплив на економіку регіонів. Аналітичний підхід дав змогу оцінити позитивні ефекти від формування кластерів на рівні територій, включно зі стимулюванням інновацій, підвищенням ефективності партнерських відносин та інтеграцією підприємницьких структур із державними органами, науково-освітніми установами та бізнес-асоціаціями.

Системний підхід застосовувався для моделювання процесу поляризованого розвитку територій, визначення пріоритетних галузей та концентрації виробництва навколо полюсів зростання, що забезпечило комплексне уявлення про механізми взаємодії всіх учасників кластерних структур. Емпіричне узагальнення здійснювалося на основі аналізу практичних даних щодо функціонування українських та європейських кластерів, включно з географічною кластеризацією суб'єктів малого підприємництва, охопленням секторів економіки та інтеграцією ініціатив до платформ співпраці.

У процесі дослідження використовувалися відкриті статистичні дані щодо діяльності кластерів, національні законодавчі акти та офіційні платформи співпраці підприємств. Застосування зазначених методів дозволило відтворити аналіз та сформулювати обґрунтовані висновки щодо ролі кластерів у підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів малого підприємництва та розвитку територій, а також окреслити напрями подальшого розвитку державної політики у сфері підтримки малого бізнесу.

5. Результати та обговорення

Розгляд теоретико-методологічних основ участі суб'єктів малого підприємництва в поляризованих територіальних структурах та кластерах для підвищення їх конкурентоспроможності передбачає, насамперед, звернення до ключових понять: «конкурентоспроможність», «поляризована територіальна структура», «кластер».

У науковій літературі конкурентоспроможність суб'єктів господарювання визначається як комплекс конкурентних переваг, що формуються у межах адміністративного середовища, підприємницького сектору, виробничої та соціальної інфраструктури, а також інших елементів територіально-господарської системи [13; 14]. Водночас сучасні дослідження підкреслюють, що конкурентоспроможність підприємств розглядається не лише як здатність ефективно реалізувати власний ресурсний потенціал, а й як можливість забезпечити високий рівень життя населення на відповідній території [8; 11]. Особливу увагу при цьому приділяють формуванню взаємовідносин підприємницьких структур із зовнішнім середовищем, що включає державні органи, інфраструктурні та освітні установи, ринки збуту та партнерські мережі.

Принципова єдність представлених підходів до поняття конкурентоспроможності полягає в тому, що суб'єкт підприємництва повинен задовольняти потреби як населення, так і бізнесових структур та соціальних організацій у якісному існуванні та можливостях розвитку. Це визначає основу конкурентної боротьби між підприємствами за найбільш ефективне

задоволення суспільних потреб. Виходячи з аналізу літературних джерел, конкурентоспроможність можна визначити як інтегральну характеристику рівня розвитку суб'єкта господарювання, сформовану на основі оцінки ефективності використання його потенціалу, яка дозволяє здійснювати порівняння з найуспішнішими підприємницькими структурами громади, регіону або країни шляхом зіставлення ключових соціально-економічних показників [2, р. 203–204].

Серед проблем, що гальмують рівномірний розвиток малих підприємницьких структур, особливо виділяється потужний тиск з боку конкурентів. Для малих підприємств, які зазвичай функціонують на основі індивідуалізму та гнучкості, надмірна взаємодія з конкурентами, постачальниками або клієнтами може створювати ризики для стабільності бізнесу. У цьому контексті співробітництво в рамках поляризованих територіальних структур – технопарків, індустріальних парків, кластерів – набуває особливого значення, оскільки воно дозволяє збільшити масштаб діяльності та розширити можливості розвитку малого бізнесу на території [12, с. 67].

Одним із найбільш динамічних процесів сучасної економіки є географічна кластеризація, у якій активно беруть участь суб'єкти малого підприємництва. Кластери розглядаються як ефективна форма організації взаємодії географічно взаємозалежних підприємств, постачальників обладнання, спеціалізованих виробничих послуг, логістичних центрів, науково-дослідних установ, закладів освіти та інших організацій. Основною метою є підвищення конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і територій в цілому [7].

Важливо відзначити, що кластери створюють значний синергетичний ефект у розвитку економіки громади, сприяючи налагодженню конструктивного діалогу між владою, добровільними об'єднаннями підприємців, освітньо-науковими установами та суспільством. Завдяки кластеризації можлива інтеграція всіх переваг співробітництва, що дозволяє підвищити ефективність соціально-економічного розвитку території, формувати інноваційні підходи до управління підприємницькою діяльністю та забезпечувати стабільний рівень конкурентоспроможності [13].

Формування кластерів на рівні територій, зокрема регіонів, забезпечує низку позитивних ефектів, що сприяють розвитку малого підприємництва та економіки територіальних громад. Насамперед, на думку Т. Потапенка, це стимулює розвиток співробітництва та встановлення партнерських відносин між суб'єктами господарювання, що, у свою чергу, активізує генерацію інновацій, прискорює обмін інформацією, динамізує процеси інтерактивного навчання, знижує витрати та ризики, а також створює додаткові конкурентні переваги для учасників кластеру [12, с. 68–69].

По-друге, кластери підвищують ефективність взаємодії між бізнесом (приватними підприємствами), органами влади (державними та місцевими), агентствами регіонального розвитку, бізнес-асоціаціями, науково-дослідними та освітніми установами. Така кооперація забезпечує виявлення проблем розвитку науки та виробництва, оптимізацію реалізації інвестиційних можливостей і необхідних заходів підтримки на регіональному та місцевому рівнях [1, с. 89].

Ю. Мануйлович наголошує, що в умовах глобальної конкуренції та зовнішніх викликів реалізація кластерних ініціатив перетворюється на ефективний механізм підвищення конкурентоспроможності як окремих громад, регіонів, так і держави в цілому [6, с. 277]. Системні ефекти кластерного розвитку включають підвищення продуктивності, стимулювання інноваційної діяльності, створення синергетичних ефектів та формування сприятливого середовища для інвестицій, що суттєво впливає на економіку громади та регіону (рис. 1).

Кластерний підхід дозволяє комплексно вести бізнес у групі підприємств із мінімізацією ризиків, особливо на місцевому рівні [5, с. 349]. Водночас роль суб'єктів малого підприємництва у розвитку пріоритетних галузей громади часто зводиться до обслуговування та забезпечення безперервної роботи великих підприємств. Варто наголосити, що у центрі будь-якої поляризованої територіальної структури, зокрема кластеру, завжди знаходиться галузь, пріоритетна для конкретної території. Визначення таких галузей стимулює концентрацію виробництва навколо обраної сфери, формуючи процес поляризованого розвитку території (рис. 2) [4].

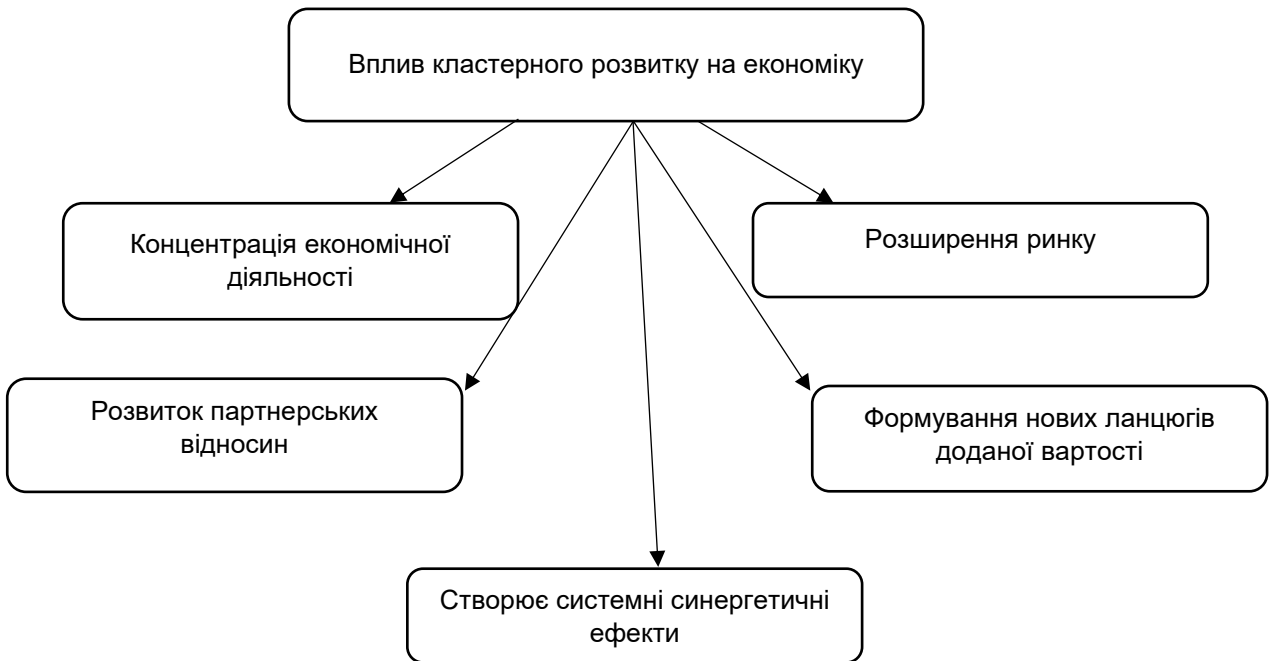

Рис. 1. Вплив кластерного розвитку на економіку територіальної громади, регіону та країни

Джерело: сформовано автором самостійно.

Рис. 2. Механізми формування поляризованого розвитку за участю кластерів малого підприємництва

Джерело: сформовано автором самостійно.

Полюси зростання є сучасними формами інтегрованих територіальних структур, що можуть мати або не мати організаційного оформлення у вигляді вертикальних чи горизонтальних корпоративних структур: технопарків, індустриальних парків, технополісів або

кластерів [17]. Фундаментальні положення теорії полюсів зростання були сформульовані французьким економістом Ф. Перру [17]. Основу теорії складають три концепції: домінуючої економіки, гармонійного зростання та всебічної економіки. Центральним елементом є «ефект домінування», який змінює характер і форми відносин між економічними одиницями, призводячи до поляризації виробництва навколо галузі – «полюса зростання», де економічні одиниці функціонують як частини цілого («макроодиниці»).

В. Медвідь та О. Пасічний у своїх дослідженнях поєднали поняття простору та функції (інноваційності) в єдине визначення «полярність простору», підкреслюючи, що полюсом зростання може бути лише той регіональний центр, де присутні пропульсивні галузі [8, с. 16–17]. Водночас у світовій економічній науковій думці існує різноманіття дефініцій поняття «полюс росту», які тотожні за змістом до таких визначень, як «полюс інноваційного розвитку», «полюс конкурентоспроможності», «полюс інновацій», а також «центр/точка росту (розвитку, конкурентоспроможності, інновацій)» та «вісь росту» [1, с. 94].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» на території країни виділяються чотири типи зон [20]: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку та території сталого розвитку. Особливе значення мають регіональні полюси зростання – території (мікрорегіони, територіальні громади), що характеризуються вищими демографічними та соціально-економічними показниками розвитку порівняно з іншими подібними територіями регіону. Зростання таких полюсів, за твердженням Н. Педченка, чинить позитивний вплив на суміжні території та на регіон у цілому [11].

Проте формування нових полюсів зростання супроводжується певними проблемами. По-перше, інноваційний імпульс може спрямовуватися не на території, що потребують підтримки, а на вже високорозвинуті, до яких закономірно тяжіють пропульсивні галузі полюсів зростання. По-друге, потенційним обмеженням стає дефіцит фінансових, трудових та інших ресурсів, необхідних для повноцінного розвитку території [8, с. 18].

Внаслідок процесу поляризації формуються інноваційні та територіальні ядра, що складаються з пропульсивних, «локомотивних» видів діяльності та полюсів зростання. На практиці це означає необхідність послідовного формування індустріальних ядер з подальшим поширенням їхнього впливу на периферійні території через інноваційні імпульси та розвиток міжгалузевих і міжтериторіальних зв'язків [4; 7].

На міжнародному рівні кластерні стратегії економічного розвитку набули широкого поширення. Державні органи розвинутих країн формують кластерну політику з метою залучення максимальної кількості фірм, створюючи різноманітні типи кластерів [5, с. 355].

Так, в Європейському Союзі функціонує близько 2 950 кластерів, що формують регіональні концентрації учасників відповідних галузей. Діяльність цих кластерів охоплює до 39 % робочих місць та до 55 % фондів заробітної плати у ЄС [19].

Станом на 01.10.2025 рік в Україні діє близько 50 кластерних ініціатив та кластерів, 22 з яких інтегровані до платформи European Cluster Collaboration Platform (ЕССР) [18]. Українські кластери охоплюють різні сектори економіки: ІТ – 31 %; агропромисловий комплекс – 16 %; деревообробна та меблева промисловість – 13 %; енергетика – 10 %; аерокосмічна галузь – 6 % та інші (рис. 3).

З огляду на наукові та практичні напрацювання, українські кластери мають потенціал стати ключовими чинниками економічної стійкості та рушіями інноваційного розвитку через суб'єктів малого та середнього підприємництва. Вони здатні виступати надійними партнерами органів державної влади, місцевого самоврядування та великого бізнесу у підтримці критичної інфраструктури та стратегічно важливих індустрій, а також у плануванні програм Відновлення країни [17].

Отже, інтеграція суб'єктів малого підприємництва до процесу формування поляризованих територіальних структур виступає важливою передумовою підвищення їх конкурентоспроможності. Забезпечується вона шляхом встановлення надійних партнерських взаємовідносин із великими та стабільними виробничими структурами, що, у свою чергу, сприяє формуванню ефективних кластерних механізмів розвитку економіки. Актуальність зазначених питань підсилюється сучасними викликами для України та трансформацією правового поля в умовах воєнного стану.

Рис. 3. Структура українських кластерів за секторами економіки, %

Джерело: сформовано автором на основі [16].

Аналіз результатів дослідження засвідчує, що інтеграція суб'єктів малого підприємництва до кластерних структур сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності через встановлення ефективних партнерських взаємовідносин із великими та стабільними виробничими структурами. Виявлено, що формування кластерів на рівні територіальних громад і регіонів забезпечує синергетичний ефект, сприяючи поширенню інновацій, оптимізації ресурсів і підвищенню загальної ефективності економічних процесів. Результати підтверджують положення, викладені в дослідженнях В. Самода та В. Стрільця [2; 14], щодо того, що кластери є механізмом інтеграції економічних, освітніх і наукових ресурсів для розвитку малого бізнесу.

Порівняно з попередніми дослідженнями, зокрема українськими роботами А. Андрейченка [1] та О. Маслигана та Л. Медвідь [6], проведене дослідження дозволяє деталізувати вплив кластерних механізмів на розвиток поляризованих територіальних структур, а також на взаємодію між владою, бізнесом і науково-освітніми установами. Водночас, на відміну від більшості наявних досліджень, які зосереджувалися на загальних економічних ефектах кластеризації, поточне дослідження акцентує увагу на безпосередньому впливі на конкурентоспроможність малого бізнесу та його здатність до інтеграції в регіональну економіку через кластери.

Слід зазначити, що існують обмеження проведеного дослідження. По-перше, аналіз ґрунтувався на відкритих статистичних даних та офіційних документах, що може не враховувати всі локальні ініціативи та неформальні форми співпраці. По-друге, оцінка ефективності кластерів здійснювалася у межах регіонів з активною кластерною політикою, що обмежує можливість узагальнення результатів для всіх територій країни.

Отримані результати підкреслюють необхідність подальших досліджень у кількох напрямках. Зокрема, важливим є вивчення впливу кластерної інтеграції на соціально-економічний розвиток периферійних територій, визначення оптимальних моделей партнерства між малим бізнесом і державними структурами, а також оцінка довгострокових ефектів кластеризації на інноваційний потенціал підприємств. Крім того, доцільним є проведення порівняльних досліджень українських та зарубіжних кластерних моделей з метою вироблення рекомендацій щодо адаптації світового досвіду до умов національної економіки.

Таким чином, дослідження підтверджує, що кластерна політика є ключовим інструментом державного регулювання розвитку малого бізнесу, який забезпечує підвищення його конкурентоспроможності та стимулює інноваційний розвиток територій, зокрема у складних умовах зовнішніх викликів та трансформації правового середовища.

6. Висновки

Дослідження засвідчило, що державна політика розвитку кластерів малого бізнесу виступає важливим механізмом підвищення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва та стимулювання економічного розвитку територій. Кластери сприяють формуванню партнерських взаємовідносин між малим бізнесом, великими виробничими структурами, органами влади та науково-освітніми установами, забезпечуючи ефективну інтеграцію всіх учасників економічного процесу.

Встановлено, що кластерна організація діяльності суб'єктів малого підприємництва дозволяє оптимізувати використання виробничого, фінансового та інноваційного потенціалу, прискорює поширення інновацій і інформації, знижує ризики та створює додаткові конкурентні переваги для учасників. Ефективність кластерних ініціатив значною мірою залежить від визначення пріоритетних для території галузей, концентрації ресурсів на полюсах зростання та активної взаємодії всіх зацікавлених сторін.

Інтеграція суб'єктів малого бізнесу в кластерні структури сприяє економічній стабільності територій, розвитку інноваційної інфраструктури та створенню сприятливого середовища для взаємодії держави, бізнесу та науки. Обмеження дослідження полягають у необхідності додаткового аналізу впливу кластеризації на менш розвинені території та віддалені регіони.

Перспективи подальших досліджень включають оцінку довгострокового впливу кластеризації на економіку регіонів, визначення оптимальних моделей партнерства між державою та малим бізнесом, а також адаптацію міжнародного досвіду до умов України з урахуванням регіональної специфіки та сучасних економічних викликів. Кластерна політика, таким чином, є ефективним інструментом державного регулювання, який забезпечує інтеграцію малих підприємств у системи територіального розвитку та підвищує їх конкурентоспроможність на національному та глобальному рівнях.

References

1. Andreichenko, A. V. (2020). Competitiveness of business entities in waste-free agricultural production in Ukraine: Analysis and prospects. *Rynkova ekonomika: Modern theory and management practice*, 19(2(45)), 87–98. [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2020.2\(45\).201423](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2020.2(45).201423)
2. Balatskyi, I., Strilec, V., & Frolov, S. (2017). Foresight technologies in financial provision of small business in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 15(1–1), 200–209. [https://doi.org/10.21511/ppm.15\(1-1\).2017.07](https://doi.org/10.21511/ppm.15(1-1).2017.07)
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, September 2). *Government approved the strategy for the development of small and medium-sized enterprises until 2027 and the operational plan for 2024–2027*. <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-stratehiiu-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-do-2027-roku-ta-operatsiinyi-plan-zakhodiv-na-2024-2027-roky>
4. Harus, A. H., & Zhuravlyov, O. V. (2015). Application of the “growth poles” theory to the economic development of Ukraine. *Efektivna ekonomika*, (8). <http://www.economy.nayka.com.ua?op=1&z=4245>
5. Majhi, S. K., & Biswal, S. (2018). Optimal cluster analysis using hybrid K-Means and Ant Lion Optimizer. *Karbala International Journal of Modern Science*, (4), 347–360. <https://doi.org/10.1016/j.kijoms.2018.09.001>
6. Manuilovych, Y. M. (2013). Study of the essence and interpretation of the concept of enterprise competitiveness. *Marketing and Management of Innovations*, (4), 274–282. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2013_4_28
7. Maslihan, O. O., & Medvid, L. I. (2020). Theoretical platform for managing the development of tourism and recreation clusters in regions. *Efektivna ekonomika*, (3). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.61>
8. Medvid, V. Y., & Pasichnyi, O. K. (2023). Clustering and polarization of small business as a guarantee of enhancing its competitiveness in the economic space of territorial communities. *Actual Problems of Economics*, 12(270), 15–22. <http://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-270-15-22>
9. National Cluster Development Program until 2027: Concept, development guidelines, recommendations. (2022). <https://www.clusters.org.ua/blog-single/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027>
10. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *OECD SME and entrepreneurship outlook 2023*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/06/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2023_c5ac21d0/342b8564-en.pdf

11. Pedchenko, N. S., & Strilets, V. Y. (2022). *State support for the development of small enterprises under Ukraine's European integration processes*. PUET. <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/11897/3/216-1985.pdf>
12. Potapenko, T. P. (2018). The role and place of innovations in clusterization processes. *Bulletin of East European University of Economics and Management*, (1), 67–76. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsuem_2018_1_11
13. Samborskyi, O. V., & Glasov, P. V. (2021). Modern cluster policy of Ukraine: Problems and prospects. *Agrosvit*, (11), 57–64. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.11.57>
14. Samoday, V. P., Mashyna, Y. P., & Rudenko, N. V. (2022). Assessment of enterprise competitiveness and optimization of its activity. *Intellect XXI*, (1), 20–26. http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2022_1_5
15. Sidorov, Y. (2017). State policy of cluster development as a component of forming an innovative model of agriculture: Agrarian-legal view. *Agrarne pravo*, (2), 115–120. <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/23.pdf>
16. Strilets, V. Y. (2019). Implementation of legislative initiatives in the field of state support for the development of small business: EU experience. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics*, (24), 95–100. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/be93c005-587d-49d8-b39a-40d2fd59fab5>
17. Sulima, O. A. (2014). Theoretical and methodological foundations of enterprise competitiveness. *Efektivna ekonomika*, (1). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2675>
18. Ukrainian Cluster Alliance. (2025). *Annual report – 2024*. <https://www.clusters.org.ua/annual-report-2024/>
19. United States Small Business Administration. (2025, August 6). *Regional Innovation Clusters funding announcement*. <https://www.sba.gov/article/2025/08/06/sba-announces-new-regional-innovation-cluster-funding-support-domestic-manufacturing>
20. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the principles of state regional policy and the policy of regional and territorial recovery: Law of Ukraine, 09.07.2022, 2389-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>